

Stratégia vytvárania národoveckých elít v najznámejšom slovenskom spolku*

Rastislav Molda

Abstract

MOLDA, Rastislav: The Strategy of Forming a Nationalist Elite in the Best-Known Slovak Association.

The study, *The Strategy of Forming a Nationalist Elite in the Best-Known Slovak Association*, discusses the issue of establishing a new Slovak nationalist elite in the so called “matica” years. In the first chapter, a theoretical background is provided which seeks to define the term “elite” for the needs of this study on the basis of contemporary literature and especially sociology. The second part is analytical and can be divided into two subparts.

In the first, members of the association and its management are identified, including who was responsible for the decision to grant scholarships. The article focuses on whether the nationalists associated in Matica considered themselves to be the elite of Slovak society.

A more thorough identification of the social and professional background of the committee members is the basis of the second subpart. Here, a detailed analysis of the strategies used by the association’s management to create new generations of nationalist elites is provided. This primarily concerns the process of granting scholarships to students, specifically law students. They could receive financial support if certain criteria were met, or due to references from older, established nationalists. This offered the possibility to complete their studies, thus providing job opportunities, the beginning of a career and subsequent entry into the elite of the civil society that was being formed.

The study also discusses if graduates entered the nationalist elite, how successful they were and whether they managed to establish themselves within society. The question of how beneficial the investment in them was shall be answered from the perspective of the national movement development.

Keywords: elites, national movement, Matica slovenská, associations, scholarship

Druhá polovica „dlhého“ 19. storočia je obdobím, keď habsburská monarchia a súčasne aj Uhorsko zaznamenali značný civilizačný pokrok. Bolo to obdobie pomerne zásadných zmien spojených s modernizáciou. Tie sa uskutočnili v spoločensko-politickej oblasti (dochádzalo k postupnej premene uhorskej stavovskej spoločnosti na občiansku) a v ekonomickej oblasti (naštartovala sa premena feudalizmu na trhové hospodárstvo). Dôsledkom týchto zmien bol aj vznik nových spoločenských vrstiev, zamestnaneckých štruktúr a elít spoločnosti. Ak chceme bližšie spoznať túto problematiku, musíme rozumieť dobovému kontextu v jeho najkomplikovanejších sociálnych a politických aspektoch.¹ V tomto období dochádzalo aj k zmene životného štýlu jednotlivých vrstiev spoločnosti, ktoré sa aktívne zúčastňovali na verejnom i spolkovom živote.² V druhej polovici 19. storočia bol o spolky eminentný záujem a tie dokázali ovplyvniť viaceré sféry ľudského života.³ Dopyt po spolkovom živote odzrkadľuje

* Túto prácu podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-14-0644 *Kontinuity a diskontinuity politických a spoločenských elít na Slovensku v 19. a 20. storočí*.

1 Podrobnejšie o týchto zmenách napr.: HOLEC, Roman. Osobnosť a región (metodologické úvahy). In PEKÁR, Martin – DERFIŇÁK, Patrik (eds.). *Regionálne dejiny a dejiny regiónov*. Prešov : Univerzum, 2004, s. 39.

2 DZURIKANINOVÁ, Nikoleta. Stanovy ako prameň k činnosti spolkov v období dualizmu (príklad mesta Košice). In *Kultúrne dejiny*, 2015, roč. 6, č. 1, s. 65-86.

3 MANNOVÁ, Elena. Ideové smery, kultúrny a spoločenský život. In KOVÁČ, Dušan a kol. *Slovenskom v 20. storočí. I. Na začiatku storočia 1901 – 1914*. Bratislava : Veda, 2004, s. 249 a n.

aj nárast počtu spolkov, v roku 1862 ich bolo v Uhorsku evidovaných 579 a v roku 1878 už 3 995.⁴ Z celej plejády spolkov má ten, ktorý vznikol v roku 1863 a nazvaný bol „Slovenská Matica“, v slovenskom národnom príbehu výnimočné postavenie. Do tradície vošiel ako spolok národného i konfesijného zjednotenia Slovákov. Má miesto vo všetkých učebniciach dejepisu slovenskej proveniencie (v tých, ktoré približujú toto obdobie), čím sa výrazne zapísal do historickej pamäti. Aj napriek tomu, že jeho dejiny už vyšli vo viacerých knižných spracovaniach,⁵ súčasná historiografia presnejšie nepozná jeho sociálnu a konfesijnú štruktúru, regionálne rozloženie a ani osobnosti, ktoré sa aktívne i pasívne podieľali na jeho rozvoji a činnosti.

Cieľom štúdie je pokúsiť sa, na základe priblíženia sociálneho zloženia spolku, odpovedať na nasledujúce otázky: Dokázali sa v jeho vedení etablovať elitné vrstvy slovenskej, národne uvedomelej a angažujúcej sa spoločnosti, v tomto prípade národovecké elity? Aké stratégie sa využívali v spolku na vytváranie nových generácií národoveckých elít? V prvej časti sa snažím o bližšie spoznanie sociálneho a regionálneho zloženia členov spolku a jeho vedenia. Súčasne je možné preskúmať platnosť niektorých dlhodobo akceptovaných a tradovaných téz o dejinách spolku, ktorý sa označuje adjektívom „národný“. Podľa dodnes slovenskou historiografiou zachovaného hodnotenia išlo o: „najstaršiu vedeckú a kultúrnu ustanovizeň na Slovensku. [...] *Matica ako prvá národná ustanovizeň* [...]“⁶ Inú klasifikáciu v slovenskom vedeckom prostredí nájdeme iba zriedka. Preto priblíženie regionálnej a sociálnej skladby „Slovenskej Matice“ môže tieto závery doplniť a ponúknuť širší pohľad na dejiny spolku. Objasnenie sociálnej štruktúry členov spolku zároveň poodhalí aj sociálnu skladbu národne uvedomelej a angažujúcej sa slovenskej spoločnosti.

V druhej časti štúdie sa snažím bližšie spoznať stratégie osôb vo vedení spolku pri vytváraní vlastných a lojálnych národoveckých elít. Skúmam, aké mechanizmy výberu, dopĺňovania a reprodukovania elít spomedzi spoločensky nižšie postaveného obyvateľstva sa v samotnom spolku uplatňovali. Išlo predovšetkým o proces rozdeľovania štipendií, ktoré mali novej generácii zaistiť prístup ku vzdelaniu. To bolo v modernej dobe jedným z prostriedkov vzostupu a cirkulácie elít.⁷ Skúmam, ktorí študenti boli podporení, ako prebiehal proces výberu a sledujem, či a ako sa neskôr dokázali etablovať v komunite národovcov. Zaujímá ma, koľkí zo študentov, ktorí získali štipendium, boli aktívni aj v samotnom spolku. Všímam si ich

4 MANNOVÁ, Elena. Prehľad vývoja spolkového hnutia na Slovensku z aspektu formovania občianskej spoločnosti. In STENA, Ján (ed.). *Občianska spoločnosť. Problémy a perspektívy v ČSFR*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 1991, s. 73.

5 BOTTO, Július. *Dejiny Matice slovenskej 1863 – 1875*. Martin : Matica slovenská, 1923, 237 s.; MRÁZ, Andrej. *Matica slovenská v rokoch 1863 – 1875*. Martin : Matica slovenská, 1935, 115 s.; HOLOTÍK Ľudovít (ed.). *Matica slovenská v našich dejinách*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, 431 s.; ELIÁŠ, Michal – WINKLER, Tomáš. *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin : Matica slovenská, 2003, 496 s.; SEDLÁK, Imrich (ed.). *Matica slovenská v národných dejinách*. Martin: Matica slovenská, 2013, 496 s.;

6 ELIÁŠ – WINKLER 2003, s. 9.

7 Pozri viac: SVÁTEK, František. Politické elity v historiografii a politológii: náčrt problematiky a ideologie – slova – pojmu *elity*. In KOUTSKÁ, Ivana – SVÁTEK, František (eds.). *Politické elity v Československu 1918 – 1948*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 47.

sociálny pôvod i to, či sa dokázali etablovať v iných/nových sociálnych vrstvách. Podporení študenti mali vytvoriť ďalšie generácie národoveckých elít, a preto v práci sledujem, nakoľko sa tento proces uskutočnil v prospech slovenského nacionalizmu.

Problematika teoretického vymedzenia a definície pojmu elita. Elity v druhej polovici 19. storočia

Výskumu elít spoločnosti sa už dlhobojšie venuje okrem sociológie a politológie aj historiografia. Existuje tak nielen v anglosaskom prostredí, v západnej Európe, ale aj v okolitých krajinách viaceru, pre slovenských bádateľov zaujímavých a podnetných kníh i štúdií. Inšpiratívne sú z metodologického i analytického hľadiska.⁸ Avšak absentuje všeobecne platná definícia elít, čo sa zreteľne prenáša do slovenského kontextu.⁹ Vymedzenie elít spoločnosti možno pokladať za jeden zo základných problémov tejto témy. Ani v súčasnej odbornej, predovšetkým sociologickej literatúre nepanuje jednoznačný konsenzus, pretože nie je možné definovať konkrétne vlastnosti, znaky, atribúty a kvality, ktorými sa elity vyznačujú v rozdielnych spoločenských a politických podmienkach sveta.¹⁰ Avšak podľa historika Františka Svátka k užitočnosti pojmu elít v historiografii je možné konštatovať, že presah tohto pojmu/konceptu zo sociológie a politológie do historiografie sa už v niektorých krajinách osvedčil. Podľa Svátka je tiež dôležité, ako budeme pojem elity chápať a ako ho budeme v historickom výklade používať.¹¹

Elity v tejto štúdii chápeme v zmysle sociologického definovania¹² ako ľudí s určitým – vyšším stupňom vzdelania, ktoré ich predurčuje na výkon určitej funkcie, na základe ktorej sú v istých súvislostiach držiteľmi moci a dokážu ovplyvňovať ostatných. Na základe svojej funkcie získali sociálny a finančný kapitál, ktorý posilnil ich spoločenské postavenie. Elity chápeme ako ľudí, ktorí sú schopní sami vykonávať závažné rozhodnutia dotýkajúce sa samotného charakteru spoločnosti.¹³ Súčasne sa od zvyšku spoločnosti čiastočne izolujú, pretože majú rozdielny spôsob života.¹⁴ Blížšie poznanie elít, predovšetkým toho, akým spôsobom utvárajú, udržiavajú, prípadne obnovujú svoje mocenské postavenie, je dôležité aj na spoznanie spoločenských zmien. V tejto súvislosti je tiež zaujímavé zistiť, aké podmienky mala konkrétna spoločnosť

8 Z viacerých monografií a štúdií vyberáme nasledovné: RISHEL, Joseph. *Founding Families of Pittsburgh. The Evolution of a regional elite 1760 – 1910*. Pittsburgh : University of Pittsburgh, 1900; BEST, Heinrich – GEBAUER Roland – SALHEISER Alex (eds). *Elites and Social Change*. Hamburg : Krämer, 2009; KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (eds.). *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*. Praha : Dokořán, 2008; KOUTSKÁ, Ivana – SVÁTEK, František (eds.). *Politické elity v Československu 1918 – 1948*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

9 Zo slovenskej historiografie možno spomenúť nasledujúcu monografiu analyzujúcu genealogické vzťahy mestskej elity v Trenčíne v 17. storočí : BRINDZA, Peter. *Trenčianska mestská elita a jej genealogické väzby v storočí stavovských povstaní*. Stropkov; Trenčín Lysá pod Makytou : Slovenská spoločnosť : Peter Brindza, 2015.

10 KELLER, Jan. *Tři sociální světy*. Praha: Slon – Sociologické nakladatelství, 2012, s. 64-69.

11 SVÁTEK, František. Elity v Československu 1918 – 1948? In KOUTSKÁ, Ivana – SVÁTEK, František (eds.). *Politické elity v Československu 1918 – 1948*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 8.

12 Pozri viac: PECKA, Emanuel. Sociologické teórie elity. In KOUTSKÁ, Ivana – SVÁTEK, František (eds.). *Politické elity v Československu 1918 – 1948*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 13.

13 PECKA 1994, s. 13.

14 KELLER 2012, s. 62.

pre rozvoj talentovaných ľudí, ľudí s mimoriadnymi schopnosťami, ďalej aké v nej boli predpoklady na ich uplatnenie.¹⁵

„Dlhé“ 19. storočie je pre výskum elít zaujímavým obdobím. V tomto storočí sa postupne rozpadalo relatívne neprerušované postavenie starej šľachtickej elity, tej ktorá bola v určitých sférach držiteľkou moci, autority, vplyvu a financií a ktorá mala toto postavenie po dlhé generácie. Svoj status opierala o rozsiahle majetky a monopolné privilégium v zastávaní vysokých štátnych, stoličných a cirkevných úradov. Proces modernizácie a centralizácie symbolizovaný panovníkom Jozefom II. mal za následok novú stratifikáciu spoločnosti a kreovanie nových funkčných elít – honorácie. Formujúce sa národné hnutia priniesli so svojimi členmi ďalších ašpirantov na status elity so snahou získať politický vplyv. Po revolučných udalostiach nastala v týchto oblastiach pomerne zásadná zmena, ktorá bola dôsledkom hľadania lojálnych ľudí voči panovníckemu dvoru, a tak sa napríklad k vyšším župným i cirkevným úradom na určitý čas dostávali ľudia, ktorí nemali šľachtický pôvod. V slovenskej spoločnosti je učebnicovo známy príklad Štefana Moyzesa a Jána Francisciho, ktorí ako nešľachtici zastávali vysoký cirkevný a župný úrad.

Predstavitelia slovenského národného hnutia združení v spolku „*Slovenská Matica*“ boli podporovaní (aktívne i pasívne) národne angažovaným slovenským obyvateľstvom, ktorým boli vnímaní ako isté elitné kruhy, a taktiež ašpirovali na moc aj v rámci mocenskej štruktúry Uhorska. Zameriam sa na spoznanie stratégií slovenského národného hnutia pri podpore ďalších národovcov – na utváranie nových národných elít. Keďže v Uhorsku bola sociálna mobilita smerom nahor, predovšetkým v snahe zastávať štátne úrady, častokrát spojená s asimiláciou s maďarským jazykovým a kultúrnym prostredím, zaujímam sa o to, do akej miery sa podporení jednotlivci stotožnili s ideami slovenského nacionalizmu a nakoľko podľahli dominantnému a v mnohých prípadoch aj príťažlivejšiemu maďarsko-uhorskému nacionalizmu.

Dôležité je vedieť, či sa samotní predstavitelia slovenského národného hnutia v 60. rokoch 19. storočia pokladali za elitné vrstvy slovenskej, národne uvedomelej a angažujúcej sa spoločnosti. O tom, že tomu tak bolo, svedčí tablo vybraných predstaviteľov národného hnutia nazvané „*Slovenskí výtečníci*“. Tablo predstavovalo dôležitú pomôcku na vytvorenie bližšieho vzťahu, možno povedať až osobného puta medzi národovcom a „národom“.¹⁶ Podľa dobového významu bol *výtečník* výraz pre vynikajúceho a znamenitého človeka – tablo vybraných predstaviteľov národného hnutia teda predstavovalo výkvet z národovcov. Etymológia slova *výtečník*, vychádzajúc zo Svátka, je nasledujúca: ide pravdepodobne o originálny český výtvor, ktorý sa objavil v českej tlači¹⁷ už v polovici 40. rokov 19. storočia a neskôr sa s ním stretávame aj v korešpondencii Františka Ladislava Riegera i v náučnom slovníku, ktorého vydanie Rieger podporoval. *Výtečník* je zrejme prekladom či prevodom slova *élite* do češtiny.¹⁸ Odtiaľ sa termín rozšíril aj do slovenského prostredia.

15 PECKA 1994, s. 13.

16 KODAJOVÁ, Daniela. Národné oslavy a slávnosti ako prezentácia nacionalizmu. Úvod. In KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid a kol. „*Vyjďeme v noci vo fakľovom sprievode a rozsvietime svet*“. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, s. 70.

17 RIEGER, František Ladislav. Pohřeb Jana Pernera. In *Květy*, 1845, roč. 12, č. 111, s. 442-443.

18 SVÁTEK 1994, Politické elity v historiografii a politologii, s. 59.

Sociálne a regionálne zloženie Matice a jej vedenia

Druhá polovica 19. storočia postavila slovenský nacionalizmus pred nové výzvy, akou bola agitácia a následné zapojenie čo najširších spoločenských vrstiev do činnosti národného hnutia, ktoré by sa inak zmenilo na neefektívny diskusný klub úzkej vrstvy inteligencie. Na spolkovej platforme Matice sa čiastočne zjednotilo úsilie memorandistov a Novej školy slovenskej aj napriek tomu, že sa v principiálnom nazeraní na koncepciu slovenskej politiky ich pohľady zásadne líšili.¹⁹

Povolenie činnosti spolku sprevádzalo všeobecné nadšenie. Elán v slovenskom národnom hnutí podnecoval aj mediálny diskurz. Viaceré periodiká slovenskej proveniencie podrobne informovali o vznikajúcom spolku a vyzývali národovcov, aby doň vstúpili. Najväčšiu pozornosť formujúci sa spolok dostal v *Pešťbudínskych vedomostiach*. Na prvom valnom zhromaždení bolo podľa zápisnice prítomných 541 účastníkov. Podľa oficiálnych spolkových zápisníc z piatich rokov, z ktorých sú údaje k dispozícii, to bol najvyšší počet. V roku 1865 bolo prítomných 396 ľudí, v nasledujúcom roku ich bolo 165, v roku 1867 sa v Turčianskom Sv. Martine do prezenčnej listiny zapísalo 206 osôb a v roku 1868 bolo na zhromaždení prítomných 258 členov.²⁰ Z ďalších rokov už údaje absentujú. Ustanovujúce zhromaždenie spolku vyvolalo záujem, ktorý postupne klesal a počet účastníkov sa ustálil na úrovni približne 2/5 prvého zhromaždenia.

Počet členov sa podľa dostupných údajov zásadne nemenil. Do ustanovujúceho zhromaždenia sa do spolku prihlásilo 984 členov, ako o tom informoval predseda dočasného výboru Ján Francisci.²¹ Približne o jeden a pol roka neskôr bol v *Letopise Matice slovenskej* (ďalej len v *Letopise*) publikovaný prvý zoznam členov, podľa ktorého doň vstúpilo 1 110 ľudí.²² Viliam Pauliny-Tóth po nástupe do funkcie podpredsedu, teda približne po štyroch rokoch existencie spolku, rozvinul aktivity, ktorých cieľom mala byť presnejšia evidencia členov. Výsledkom je ich súpis publikovaný tiež v *Letopise*. V porovnaní s predchádzajúcim výkazom stúpol počet o dvoch členov na 1 112.²³ Potenciál možných príslušníkov a podporovateľov sa vyčerpал už samotným vznikom spolku a keď chcelo jeho vedenie priberať ďalších, muselo podniknúť kroky, ktorými by podnietilo stotožnenie sa jednotlivcov s ideami národného hnutia.²⁴ Zjednodušene možno povedať, že sa im to nepodarilo, pretože podľa poslednej evidencie členov, publikovanej tak tiež v *Letopise*, v druhom čísle z roku 1874 (rok pred zakázaním a rozpustením spolku), klesol počet jeho členov na 1 076.²⁵

19 KOVÁČ, Dušan. Slovenská politika v období provizória a prípravy rakúsko-uhorského vyrovnania (1859 – 1867). In KOVÁČ, Dušan – KOWALSKÁ, Eva – ŠOLTĚS, Peter (eds.). *Spoločnosť na Slovensku v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Veda, 2015, s. 392.

20 Spracované podľa zápisníc valných zhromaždení uverejnených v *Letopise Matice slovenskej*.

21 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 11.

22 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 32-34; s. 60-86.

23 *Letopis Matice slovenskej*, 1867, roč. 3-4, č. 1, s. 135-159.

24 Nakoľko bol počet členov spolku ovplyvnený aj aktivitami vládnych kruhov a župných štruktúr proti vstupovaniu do „panslavistických“ spolkov, je nateraz nezodpovedanou otázkou, ktorá si vyžaduje ďalší výskum.

25 *Letopis Matice slovenskej*, 1874, roč. 11, č. 2, s. 127-135.

Členstvo v „*Slovenskej Matici*“ presne definovali stanovy. Podľa nich sa inštitúcia skladala zo štyroch skupín členov. Prvou boli „*zakladatelia*“, nasledovali „*riadni členovia*“, „*roční členovia*“ a poslednú skupinu tvorili „*čestní členovia*“. Z toho, pre ktorú kategóriu (z prvých troch) sa eventuálny člen rozhodol, vyplývali aj jeho povinnosti a práva. Zakladatelia a riadni členovia sa po zaplatení poplatku mohli vo voľbách uchádzať o zvolenie do riadiaceho orgánu spolku, ktorým bol výbor, a tak sa mohli na smerovaní a činnosti Matice aktívne podieľať. Podmienkou vstupu do spolku bolo zaplatenie členského poplatku, ktorý závisel od toho, ktorú kategóriu členstva si jednotlivec vybral. Ak chcel byť „*zakladateľom*“, musel zaplatiť 100 zlatých. „*Riadny člen*“ musel uhradiť poplatok vo výške 50 zlatých a tí, ktorí zaplatili ročne tri zlaté, patrili do kategórie „*riadnych ročných členov*“.²⁶ V prípade zakladateľov a riadnych členov išlo o pomerne značnú sumu peňazí, ktorú musel jednotlivec v prospech spolku obetovať. Nie každý si mohol dovoliť jednorazovo zaplatiť členský poplatok, preto ho uhrádzal aj v splátkach. To, že išlo o vysokú sumu peňazí, potvrdzuje porovnanie s ročnými platmi, napríklad: okresný pomocný úradník v rakúskych krajinách zarábala ročne približne 700 až 800 zlatých²⁷ a prvému podpredsedovi Viliamovi Pauliny-Tóthovi bol v roku 1866 prisúdený podobný ročný zárobok vo výške 600 zlatých.²⁸ V porovnaní s ním boli na tom horšie dedinskí farári (aj tí lepšie situovaní nemali viac ako 500 zlatých ročne) a učitelia (ich plat sa pohyboval od 200 do 300 zlatých ročne). Ak sa chcel stať dedinský farár zakladajúcim členom spolku, musel sa vzdať viac ako dvoch mesačných platov.

Spomínané zoznamy členov nám umožňujú bližšie spoznať sociálne a regionálne zloženie spolku a čiastočne aj jeho konfesijnú skladbu. Hlbšia analýza členskej základne a zloženia výboru²⁹ nám umožní lepšie interpretácie pre druhú časť štúdie. Jednotlivé zoznamy obsahujú informácie o členovi spolku, jeho aktuálnu regionálnu (župnú) príslušnosť, sociálny ekonomický status i status člena spolku. V niektorých prípadoch je možné definovať aj jeho konfesijnú identitu. Prvý zoznam (z roku 1864) je chronologický, jednotlivci boli zapísaní postupne, tak ako sa prihlasovali za členov. Druhý zoznam (z roku 1867) je zostavený inak, členovia boli uvedení podľa svojej regionálnej/župnej príslušnosti. Tretí zoznam (z roku 1874) je podobný s druhým súpisom členov.

Ako môžeme vidieť v tabuľke č. 1, z Uhorska bolo viac ako 95 % všetkých členov spolku, z iných krajín habsburskej monarchie (44 členov) a z Ruska (dvaja členovia) ich bolo čosi viac ako 4 %.³⁰ V prvom súpise členov sa nám nepodarilo regionálne identifikovať deväť členov,

26 Fungovanie spolku definovali jeho stanovy: Pozri viac: *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 6-9.

27 HEINDL, Waltraud. *Josephinische Mandarine. Bürokratie und Beamte in Österreich. Band 2: 1848 – 1914*. Wien : Böhlau Verlag, 2013, s. 69-71.

28 *Letopis Matice slovenskej*, 1877, roč. 3-4, č. 1, s. 112.

29 Inšpiráciou nám bola štúdie: HROCH, Miroslav – VEVERKA, Alois. K otázke sociálnej skladby české obrozenecké spoločnosti. (Rozbor spoločenského zloženia vlastníkov kolektívneho múzea a Matice české v l. 1827 až 1848.) In *Dějepis ve škole*, 1957, roč. 4, č. 4, s. 153-159 a HUČKO, Ján. *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie*. Bratislava : VEDA, 1974. Ako to už vyplýva z názvov oboch diel, autori analyzovali sociálnu skladbu určitej časti spoločnosti.

30 V rokoch 1864 a 1867 pripadlo na Prahu a české krajiny 19 členov, na Viedeň a rakúske krajiny zase 24 príslušníkov spolku. V roku 1874 sa situácia vymenila, z českých krajín mal spolok 27 členov a z rakúskych krajín

čo predstavuje necelé percento. Podobné výsledky vyšli aj z analýzy údajov z roku 1867. Nezmenil sa počet členov spolku z iných krajín habsburskej monarchie a ani z Ruska. Deväť osôb, ktoré sa z prvého súpisu nedali regionálne identifikovať, pripadlo na Uhorsko. V roku 1874 sa počet členov spolku znížil o 36, išlo predovšetkým o tých, ktorí umreli. Stúpol však počet členov z Ruska na sedem, išlo o nových členov, ale aj o slovenských národovcov, ktorí tam odišli za prácou.

Tab. 1 Regionálne členenie príslušníkov spolku³¹

Regionálne členenie príslušníkov spolku						
	Údaje z roku 1864		Údaje z roku 1867		Údaje z roku 1874	
Uhorsko	1 055	95,05 %	1 066	95,86 %	1 026	95,35 %
Ostatné krajiny habsburskej monarchie	44	3,96 %	44	3,96 %	43	3,99 %
Iné (Rusko)	2	0,18 %	2	0,18 %	7	0,65 %
Neidentifikovaní	9	0,81 %	0	0,00 %	0	0,00 %
Celkovo	1 110	100,00 %	1 112	100,00 %	1 076	100,00 %

Pohľad na údaje o počte členov v jednotlivých župách môže ukázať, ako bol slovenský nacionalizmus zastúpený v jednotlivých regiónoch. Ako sa dalo očakávať, dominovali tie župy, ktoré boli z etnického hľadiska prevažne slovenské. Najvyššie počty boli v Turčianskej (189/203³²), Zvolenskej (182/198), Nitrianskej (156/139) a Trenčianskej župe (111/97). Pomerne vysoké počty boli ešte v Liptovskej (91/98) a Gemersko-malohontskej (78/79), Oravskej (46/46) Tekovskej (42/37) a Prešporskej župe (41/52). V piatich župách (v Hontianskej, Peštianskej, Novohradskej, Báčsko-bodrodskej a Spišskej župe) bolo viac ako 14 a menej ako 22 členov, čo predstavuje od jedného do troch percent z celkového počtu členov. V ďalších pätnástich župách mal spolok od jedného do siedmich svojich členov. Do činnosti spolku sa zapájali aj Slováci žijúci na Dolnej zemi, no ako vidieť, „*Slovenská Matica*“ mala nízku podporu na dnešnom východnom Slovensku, v Šarišskej, Abovsko-turnianskej a Zemplínskej župe, kde bolo od jedného po päť členov.

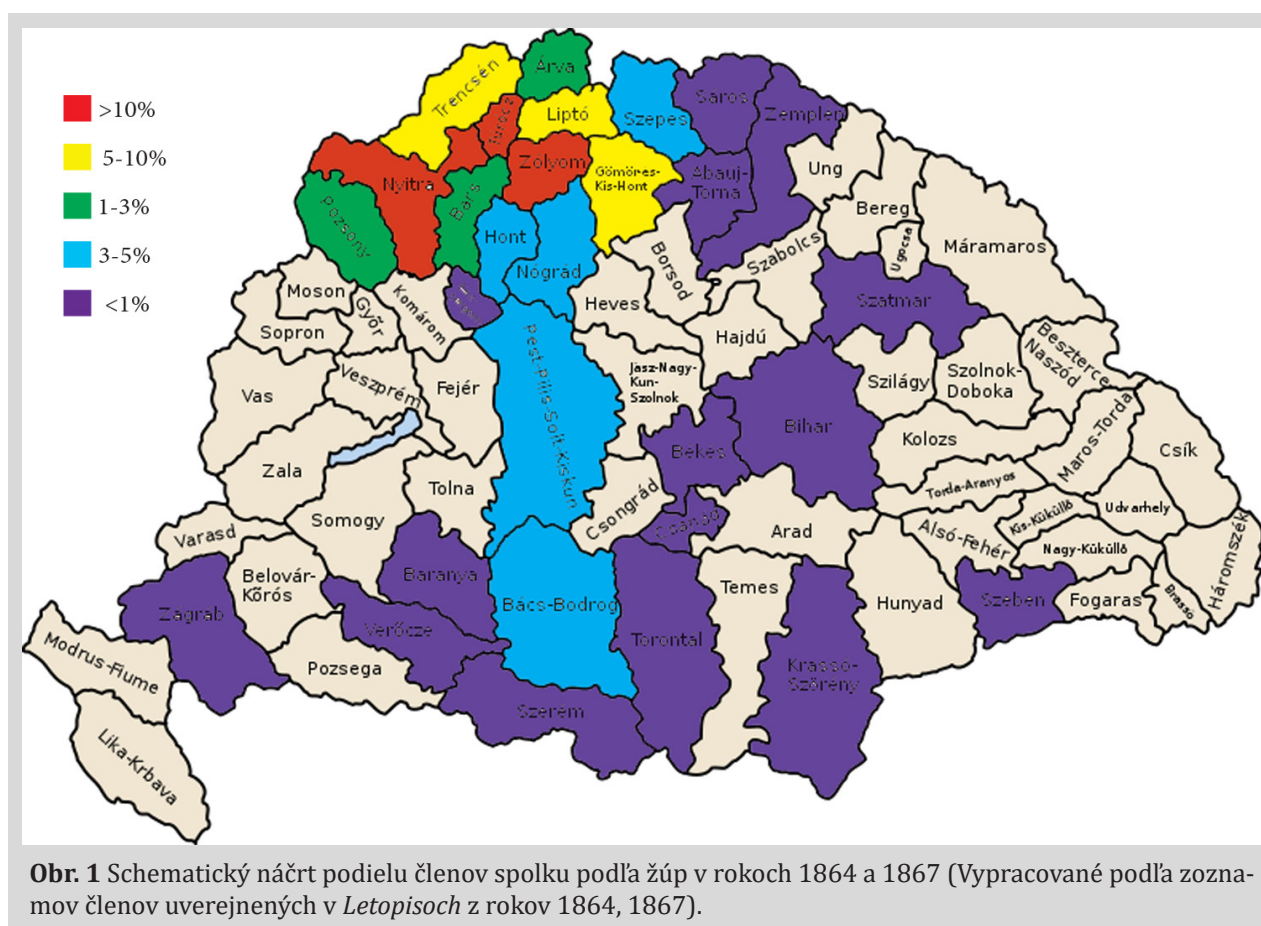
Zaujímavo vyznieva aj prepočet členov spolku na počet obyvateľov župy. V Turčianskej župe, ktorá patrila rozlohou aj počtom obyvateľov k tým menším, bolo v roku 1867 evidovaných najviac členov 205. V tomto období v nej žilo približne 45 000 obyvateľov.³³ Spomínaných 205

16 členov. V rokoch 1864 a 1867 boli z Ruska dvaja členovia, čo predstavuje 0,18 % a v roku 1874 ich bolo sedem, čo bol nárast na hodnotu 0,65 %.

31 Vypracované podľa zoznamov členov „*Slovenskej Matice*“ uverejnených v *Letopisoch* z rokov 1864, 1867 a 1874.

32 Prvé číslo je počet členov spolku zo súpisu z roku 1864, druhé číslo je údaj zo súpisu z roku 1867.

33 SEBŐK László (ed.). *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai*. Budapest : TLA Teleki László Intézet, KSH Népszámlálás, KSH Levéltár, 2005, s. 226.

členov predstavovalo 0,4 % z celkového počtu obyvateľov župy. Ak by sme podobne prepočítali počet členov aj v iných župách, výsledky by ukázali ešte nižšie čísla. Tieto údaje je potrebné vidieť v širších spoločenských a ekonomických súvislostiach. Je potrebné spomenúť vzdelanostnú úroveň celej spoločnosti. Matica vznikla ako literárny spolok, ktorý mal formovať morálku i vzdelanie, rozvíjať slovenskú literatúru a krásne umenie,³⁴ pre nižšie vrstvy spoločnosti s triviálnym vzdelaním bol spolok neatraktívnym združením. Menej vzdelaní a nemajetní obyvatelia sa výrazne nezaujímali o takýto druh spolku, čo dokladá jeho sociálne zloženie (pozri nižšie) i snaha vedenia spolku propagovať inštitúciu medzi nižšími spoločenskými vrstvami dobovej spoločnosti útlou, štyridsaťstranovou knihou *Rozhovory o Matici slovenskej*.³⁵ Netreba zabúdať na finančné možnosti jednotlivcov, členský poplatok si mohli dovoliť uhradiť majetnejšie vrstvy spoločnosti. No a v neposlednom rade aj nízku úroveň národnej identity.

Druhý súpis členov nám umožňuje bližší náhľad do sociálnej štruktúry spolku. Ide o pomerne rôznorodú skupinu od jednoduchých roľníkov až po panovníka Františka Jozefa. V jeho prípade išlo o formálne členstvo, no i to stačilo na zvýšenie vážnosti spolku v dobovej slovenskej národoveckej komunite. Dominantnou zložkou spolku bolo duchovenstvo, ktorého počet dosahoval takmer jednu tretinu všetkých členov. Počtom nasledovali obchodníci a mešťania, ktorí tvorili presne štvrtinu členov. Učiteľov a úradníkov bolo približne rovnako – 11,15 %, respektíve 10,52 %. Piatou najpočetnejšou kategóriou boli kolektívni členovia, ktorých bolo

34 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 6.

35 LICHARD, Daniel Gabriel. *Rozhovory o Matici slovenskej*. Viedeň : Karol Goríšek, 1865.

viac ako 7 %. Išlo o členov, ktorí tvorili iné spolky či mestá a obce. Príslušníci slobodných povolání (lekári, právnici, spisovatelia či vydavatelia) predstavovali viac ako 6 % všetkých členov. Remeselníkov bolo celkovo 44, čo predstavuje takmer 4 %. Žien bolo v spolku celkovo 25 (2,25 %). Išlo predovšetkým o manželky národovcov, iba zriedka vystupovala žena ako členka spolku bez svojho manžela. Bohatí statkári, chudobní študenti, roľníci, vojaci a šľachtici tvorili spolu necelé dve percentá všetkých členov. Nepodarilo sa nám identifikovať 12 členov spolku, čo predstavuje približne jedno percento.

Tab. č. 2 Sociálne zloženie spolku v roku 1867³⁶

Sociálne zloženie spolku		
Duchovenstvo	345	31,03 %
Obchodníci a mešťania	278	25,00 %
Učitelia	124	11,15 %
Úradníci	117	10,52 %
Kolektívni členovia (mravné osoby)	78	7,01 %
Slobodné povolania (advokát, lekár, spisovateľ, vydavateľ...)	68	6,12 %
Remeselníci	44	3,96 %
Ženy	25	2,25 %
Statkári	8	0,72 %
Študenti	6	0,54 %
Roľníci	2	0,18 %
Šľachta	2	0,18 %
Vojaci	3	0,27 %
Nezistení	12	1,08 %
Celkovo	1 112	100,00 %

Pre skúmanú tému je dôležité poznať sociálnu štruktúru riadiacich zložiek spolku, ktorú tvorili: výbor, vedenie a funkcionári. Výbor bol riadiacim orgánom, ktorý v rámci svojich kompetencií rozhodoval o určitých záležitostiach, akými boli napríklad vydavateľský plán, rozdeľovanie štipendií i rôznych finančných podpôr, či o vyslaní spolkových zástupcov na rozličné politické a spoločenské akcie v rozmanitých kútoch habsburskej monarchie. V tejto súvislosti je dôležité zistiť, či sa v ňom etablovali národovecké elity. Výbor pozostával z 30 členov, polovica bola zvolená zo zakladajúcich členov, druhá volená polovica pozostávala z riadnych členov. Podľa stanov sa tretina výboru obmieňala každý rok, a to formou voľby,³⁷ ktorú vykonalo valné zhromaždenie.³⁸ Počas dvanástich rokov existencie spolku sa v tomto orgáne vystriedalo 80 osobností.³⁹

36 Vypracované podľa zoznamov členov uverejnených v *Letopisoch* z roku 1867.

37 Každý rok sa volila tretina členov výboru. V prvých dvoch rokoch existencie spolku sa členovia, ktorí mali vystúpiť z výboru, určili žrebom.

38 Nakoľko možno tento systém výberu označiť za prejav demokratickej voľby a nakoľko valné zhromaždenie volilo vopred vybraných uchádzačov, nie je možné jednoznačne povedať.

39 Ide o týchto jednotlivcov: Michal Miloslav Hodža, Adolf Ivanovič Dobriansky, Štefan Marko Daxner, Franc

Keďže išlo o členov, ktorí boli volení, je možné predpokladať, že voliči vyberali spomedzi seba tých, ktorých pokladali za najlepších. Vzniklo zaujímavé spojenie rôznych národovcov vo vede-
ní spolku. Niektorí patria aj v dnešnej slovenskej spoločnosti k všeobecne známym osobnos-
tiam, iní sú takmer úplne nepoznaní. Priemerný vek člena zvoleného do výboru bol približne
42 rokov,⁴⁰ išlo teda o zreľých mužov, ktorí sa už v profesionálnom živote dokázali presadiť
a mali určité spoločenské postavenie.

V prípade sociálnej identifikácie členov výboru narážame na problém správneho zaradenia,
keďže niektorí členovia súčasne zastávali viaceré sociálnoekonomické pozície (mali primárne
a sekundárne zamestnanie) a nie vždy sa zhodovali s ich vzdelaním.⁴¹ Súčasne sa mohli tieto
pozície časom zmeniť. Pri analýze som teda vychádzal z toho pracovného zaradenia, ktoré si
sami nechali zapísať pri vstupe do výboru. Z rozboru vyplýva, že dominantnou kategóriou boli
kňazi, ktorí tvorili 41,25 %, išlo o 33 jednotlivcov. Z nich bolo 20 rímskokatolíckych kňazov,
evanjelických a. v. bolo 13. Za nimi nasledovali úradníci, ktorých počet dosiahol 14. Išlo o úrad-
níkov, ktorí v čase zvolenia do výboru zastávali posty ako mestský a župný notár, richtár, sudca,
župní úradníci (hlavný slúžny, podžupan, dvorný radca pri uhorskej kráľovskej rade, dvorný
radca pri najvyššom súde vo Viedni, stoličný komisár, ale aj stoličný zememerač). Ďalšou kate-
góriou boli príslušníci slobodných povolání, tu dominovali právnici, ktorých bolo osem, ďalej
to boli štyria redaktori novín a jeden lekár. Medzi členmi výboru bolo jedenásť učiteľov, sedem
mešťanov, jeden remeselník a jeden príslušník šľachtického stavu – barón. Tým bol Gregor
Friesenhof, ktorého ale Viliam Pauliny-Tóth pri evidencii matičných členov zaradil medzi stat-
károv.⁴² V prípade zvolenia Gregora Friesenhofa do výboru zohral úlohu, okrem podpory slo-
venského nacionalizmu predovšetkým, jeho barónsky titul, ktorý mal zvýšiť autoritu samot-
ného výboru i spolku. Súčasne znižoval podozrenia voči spolku v očiach uhorských politických
predstaviteľov, župnej samosprávy i úradnej moci.⁴³

Hánrich, Ján Gotčár, Jozef Miloslav Hurban, Martin Čulen, Ján Čipkay, Andrej Radlinský, Ján Seberiny, Jozef Karol
Viktorin, Viliam Pauliny-Tóth, Gustáv Zechenter, Ľudovít Thurzo Nosický, Alexander Androvič, Štefan Hýroš, Pavol
Mudroň, Samuel Chalúпка, Ján Jesenský, Alexander Pongrácz, Samuel Novák, Ján Országh, Juraj Slotka, Ján Kohút,
Ján Gerometta, Ján Palárik, Daniel Lichard, Michal Chrástek, Jozef Škultéty, Matej Slabey, Ctiboch Zoch, Michal
Algover, Franc Blaha, Jozef Bielek, Bedřich Baltík, Daniel Bôrik, Jozef Bella, Emil Černý, Pavol Dobšinský, Gregor
Friesenhof, Ján Kadavý, Andrej Murčíč, Ján Ondrisik, Andrej Švehla, Matej Benko, Andrej Brózik, Ľudovít Hroboň,
August Horislav Škultéty, Ladislav Lukáč, Ľudovít Grossmann, Ján Šimko, Juraj Šoltés, Ľudovít Sartoris, Maximilián
Hudec, Samuel Ormis, Martin Kramár, Pavol Mác, Jozef Nedobrný, Ján Kalinčiak, Daniel Bachát, Ján Mallý, Mikuláš
Ferienčík, Andrej Lemeš, Jozef Kohuth, Samuel Lányi, Ján Capko, Franko Hreusík, Jozef Kohút, Žigmund Melfelber,
Franko Taganyi, Jozef Horváth, Ján Belička, Ján Drahotín Makovický, Ján Reháč, Jozef Kajuch, Pavol Tergina, Anton
Nádašy, Ambro Pietor, Jozef Samuely, Jozef Országh.

40 V šiestich prípadoch sa nám nepodarilo identifikovať vek výborníkov, v akom boli zvolení do funkcie.

41 Napríklad Ján Gotčár bol predstaveným kláštora a súčasne aj školským radcom, teda prelína sa úradnícka
kategória s kňazskou, v prípade Viliama Paulinyho-Tótha sa prepleťá funkcia redaktora novín, teda status
slobodného povolania s kategóriou úradníka, v prípade Augusta Horislava Škultétyho sa zase prelína
socioekonomická pozícia farára s funkciou riaditeľa revúckeho gymnázia.

42 Viac pozri: *Letopis Matice slovenskej*, 1867, roč. 3-4, č. 1, s. 135-159.

43 HOLEC. Roman. Barón v službách roľníka (Gregor Friesenhof). In HOLEC, Roman. *Zabudnuté osudy*. Martin :
Matica slovenská, 2001, s. 74. O vzťahu Gregora Friesenhofa k slovenskému národnému hnutiu pozri viac: HOLEC,
Roman. Barón Friesenhof v kontexte veľkej doby a malých dejín. In ĎURIŠKA, Zdenko (ed.). *Biografické štúdie 38*,
Martin : Slovenská národná knižnica, s. 46-48.

Celkovo zloženie výboru vyzerá v prospech kňazov. Pri porovnaní prvého (v roku 1863) a posledného (v roku 1874) spolkového výboru uvidíme značný posun v jeho sociálnej a zamestnaneckej skladbe. V roku 1863 boli vo výbore deväť duchovní a jeden právnik, v roku 1874 sa situácia zmenila. Počet právnikov sa zvýšil na deväť a začínali dominovať, keďže počet kňazov⁴⁴ klesol na sedem. Ako vidieť, v národnom hnutí začali popri kňazoch aktívne vystupovať najmä osoby s právnickým vzdelaním, čo je, ako si ukážeme nižšie, aj dôsledok spolkovej stratégie pri výchove nových generácií národných elít.

Tab. 3 Sociálne zloženie členov výboru spolku v rokoch 1863 – 1875⁴⁵

Sociálne zloženie výboru spolku		
Duchovenstvo	33	41,25 %
Úradníci	14	17,50 %
Slobodné povolania (advokát, lekár, spisovateľ, vydavateľ...)	13	16,25 %
Učitelia	11	13,75 %
Obchodníci a meštania	7	8,75 %
Remeselníci	1	1,25 %
Šľachtici	1	1,25 %
Celkovo	80	100 %

V prípade kňazov v spolkovom výbore ide o mix nižšieho a čiastočne aj vyššieho duchovenstva. Členmi boli v prípade katolíckej konfesie na jednej strane bežní dedinskí farári, na strane druhej dekan, arcidiaconi a opáti. V prípade evanjelickej konfesie ide o podobné spojenie dedinských farárov so seniormi evanjelickej cirkvi. Obdobne pestrú skladbu nájdeme aj v prípade úradníckych profesií. Členmi výboru boli vyššie postavení úradníci (cisársko-kráľovský dvorný radca, podžupan) i zástupcovia nižších úradníckych postov (mestský notár). V prípade učiteľov išlo prevažne (deväť z jedenástich) o pedagógov pôsobiacich na vyšších typoch škôl, predovšetkým na gymnáziách, no nie o dedinských učiteľov. Nezriedka išlo o samotných riaditeľov týchto gymnázií. Obchodníci, remeselníci a meštania tvorili desať percent z celkového počtu výborníkov. V tomto prípade išlo o finančne zabezpečených príslušníkov spoločnosti (napr. Ján Čipkay dlhodobo finančne podporoval národné hnutie⁴⁶) alebo o tých, ktorí sa dokázali presadiť v mestskej správe (Andrej Švehla, ktorý bol richtárom Turčianskeho Sv. Martina viac ako štvrtstoročie).

Do spolkového výboru boli zvolení predovšetkým ľudia s vyšším vzdelaním. Išlo prevažne o tých, ktorí absolvovali stredný a vyšší stupeň škôl. Len protagonisti s vyšším vzdelaním sa podľa Miroslava Hrocha dokázali aktívne podieľať na politických a sociálnych činnostiach

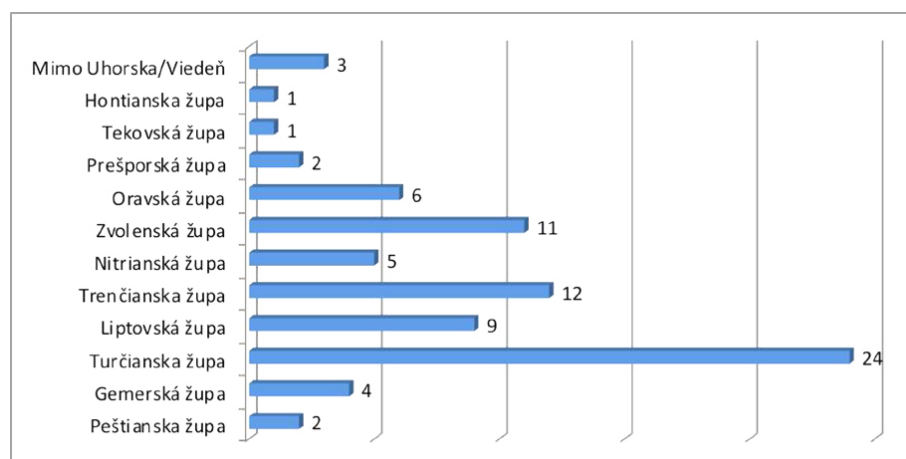
44 Medzi kňazov počítame aj Martina Čulena, ktorý bol v súpise vedený ako riaditeľ gymnázia, nie ako klerik, čo bol z hľadiska národného hnutia dôležitejší status.

45 Vypracované podľa zápisníc výborových zasadnutí v rokoch 1863 – 1875 uverejnených v *Letopisoch Matice slovenskej* v spomenutých rokoch. Ide o súčet všetkých členov počas celého obdobia.

46 BOTTO, *Dejiny Matice slovenskej 1863 – 1875*, citované z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/902/Botto_Dejiny-Matice-Slovenskej-1863-1875/1

v záujme vyššej, teda národnej pospolitosti.⁴⁷ Keďže dokázali zaplatiť celú výšku členského poplatku,⁴⁸ možno konštatovať, že aj z finančného hľadiska išlo o pomerne dobre zabezpečených jednotlivcov.

Dôležité je ale odpovedať na otázku, nakoľko sa jednotliví výborníci aktívne podieľali na vedení spolku a mali ambíciu podieľať sa na rozhodovaní. Výbor sa schádzal približne štyrikrát v priebehu kalendárneho roka. V januári, v máji (výnimočne v júni) a dvakrát v auguste, deň pred valným zhromaždením a po valnom zhromaždení. Výnimkou boli tri jesenné zasadnutia: dvakrát v októbri a raz v septembri. Celkovo sa uskutočnilo 48 zasadnutí, z toho dve boli mimoriadne. V priemere bola na zasadnutiach výboru 34,48 % účasť. Tá je pravdepodobne dôsledkom viacerých faktorov, akými boli: nerozvinutá dopravná infraštruktúra v Uhorsku a s tým spojené komplikované cestovanie (železničná trať, ktorá napojila sídlo Turčianskej župy na uhorskú sieť železníc sa dobudovala v roku 1872), ďalším zdôvodnením mohlo byť aj to, že každý výborník musel sám znášať finančné výdavky spojené s cestovaním a účasť nebola honorovaná, išlo o dobrovoľnú aktivitu. V neposlednom rade výborníci mali vlastné pracovné povinnosti.

Graf č. 1 Regionálne zastúpenie členov výboru podľa žúp v rokoch 1863 – 1875.⁴⁹

Keď porovnáme členov prvého a posledného matičného výboru, zistíme, že v roku 1863 boli z Turčianskej župy vo výbore len dvaja národovci, v roku 1874 až osemnásť. Aj napriek personálnej centralizácii

vedenia spolku do Turca sa účasť na zasadnutí výboru markantne nezvýšila. Z celkového počtu 80 výborníkov sa 17 ani raz nezúčastnilo zasadnutia, pričom 48 z nich malo menej ako štvrtinovú účasť. Viac ako 50 % zasadnutí výboru sa zúčastnilo 20 členov, z nich ôsmi boli prítomní na troch štvrtinách možných zasadnutí. Tieto čísla však môžu vytvárať skresľujúci obraz, pretože z 80 výborníkov boli 16 členmi výboru iba jeden rok a z nich ôsmi mali možnosť navštíviť iba dve zasadnutia (na jednej strane sa napr. ružomerský evanjelický farár Ján Drahotín Makovický nezúčastnil ani jedného z dvoch možných, na druhej strane sa mladý právnik Ambro Pietor, bývajúc v sídle spolku, zúčastnil oboch možných zasadnutí). Ak odrátame tých, ktorí boli členmi iba jeden rok, stále zostáva dvanásť výborníkov, ktorí sa ani raz nezúčastnili zasadnutia. Z nich najnižšiu účasť mal Adolf Ivanovič Dobriansky, ktorý mal možnosť zúčastniť

47 HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Slon, 2009, s. 121-122.

48 Uhradit' celú sumu 100, resp. 50 zlatých sa nepodarilo všetkým jednotlivcom, ktorí sa prihlásili za členov.

49 Vypracované podľa zápisníc výborových zasadnutí v rokoch 1863 – 1875 uverejnených v *Letopisoch Matice slovenskej* v spomenutých rokoch. Ide o súčet všetkých členov počas celého obdobia.

sa tridsiatich troch zasadnutí, no nebol ani na jednom. Dobrianskeho členstvo v spolku a vo výbore teda možno považovať za skôr formálne, ale pre samotný spolok to bola prestíž, keďže išlo aktívneho politika s vplyvnými kontaktmi na viedenské a uhorské vládne kruhy. Keď som spomenul najväčších absentérov, spomeniem aj najpocitivejších účastníkov. Najaktívnejšiu účasť na zasadnutiach výboru mali Mikuláš Ferienčík, Jozef Horváth a Martin Čulen. Prví dvaja pôsobili priamo v Turčianskom Sv. Martine, Ferienčík ako redaktor novín a Horváth ako miestny evanjelický farár. Tretí, Martin Čulen, bol v čase existencie spolku profesorom na gymnáziu v Banskej Bystrici, neskôr riaditeľom gymnázia v Kláštore pod Znievom a ako celibátник bez rodiny mal viac času na spolkové záležitosti. Vyššie uvedené čísla nemožno preceňovať, predpokladám, že účasť na výborových zasadnutiach i samotné zloženie výboru by boli iné, ak by bolo sídlom spolku iné mesto.⁵⁰

Spolkové štipendium ako stratégia vytvárania nových a lojálnych národoveckých elít

Spolok z členských príspevkov, ako aj z rôznych darov disponoval finančným kapitálom, ktorý využíval rozlične. Už na prvom valnom zhromaždení predseda prípravného výboru Ján Francisci verejne konštatoval, že v prospech spolku bol finančný kapitál vo forme úpisu vo výške 83 901 zlatých a 95 grajciarov. Táto suma ešte celá nebola odovzdaná účtovníkom, tí disponovali s financiami vo výške 29 862 zlatých a 19 grajciarov.⁵¹ Aj v prípade disponibilnej sumy išlo o pomerne hodnotný obnos financií. Tie sa podarilo vyzbierať aj vďaka eufórii, ktorá v národoveckých kruhoch zavládla po verejnom oznámení úradného potvrdenia stanov. O došlých finančných daroch a členských poplatkoch podrobne informovali *Pešťbudínske vedomosti*. Tým, že sa v novinách uverejňovali tieto informácie, predišlo sa prípadným obvineniam zo sprenevery financií, no súčasne to zrejme bol aj dobrý marketingový ťah, ktorý motivoval aj iných, aby sa stali členmi spolku.

Pred vedením novovzniknutého spolku bola dôležitá otázka: Ako využiť nazbierané financie v prospech národného hnutia? Vedenie spolku – výbor – podľa stanov nemohol nakladať s celou vyzbieranou sumou, iba s tou časťou, ktorá bola ziskom z úročenia peňazí.⁵² Z týchto financií sa následne napríklad financovali vydavateľské projekty, podporovali mladí študenti formou štipendií či udeľovali podpory pre alumneum gymnázií v Banskej Bystrici a vo Veľkej Revúcej. Tým, že vedenie spolku investovalo finančný kapitál do mladých študentov, očakávalo z ich strany lojalitu voči národnému hnutiu. Súčasne dúfalo, že vytvoria nové generácie prívržencov a lídrov národného hnutia, ktorí sa aktívne zapoja aj do činnosti spolku. Mladí poslucháči fakúlt, takmer všetci právnici, sa už prostredníctvom žiadosti o štipendium prezentovali medzi staršími, ostrieľanými národovcami a budovali si sieť vlastných sociálnych kontaktov. Po skončení štúdia mnohí praxovali ako koncipienti v právnických kanceláriách tých národovcov, ktorí im odhlasovali štipendium.

50 Ešte pred vznikom spolku sa hľadalo jeho sídlo, uvažovalo sa o Brezne, ktoré najskôr súhlasilo s prijatím Matice, no neskôr svoje rozhodnutie zmenilo.

51 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 12-13.

52 S akým finančným kapitálom, ktorý vzišiel z úročenia peňazí spolok hospodáril, dnes nevieme jednoznačne povedať. Táto otázka si vyžaduje hlbší výskum.

Spolok udeľoval štipendiá v rokoch 1864 až 1868.⁵³ O pridelení, resp. nepridelení finančnej podpory rozhodoval výbor na januárových zasadnutiach. Zaujímavosťou je, že štatisticky bolo na týchto schôdzach najmenej členov, v spomínaných rokoch to bolo v priemere desať členov výboru, teda jedna tretina. Nebránilo to možnosti rozhodnúť v otázkach štipendií, pretože výbor bol podľa stanov uznášaniaschopný, ak sa ho zúčastnilo aspoň šesť členov.⁵⁴

Záujem o štipendiá zo strany mladých poslucháčov bol značný, počas celého obdobia, keď boli udeľované, dopyt prevyšoval finančné možnosti spolku. Preto možno pri uvažovaní o podporených študentoch vychádzať z predpokladu, že členovia výboru vyberali spomedzi kandidátov tých najlepších, a to na základe poslaných životopisov a vysvedčení, neskôr aj na základe odporúčaní, ktoré mali aspirantom vystaviť starší, etablovaní národovci. O tom, že spolok bude udeľovať štipendiá, sa rozhodlo už na jeho prvom valnom zhromaždení 4. augusta 1863. Podľa publikovanej zápisnice návrh predostrel predseda spolku, banskobystrický biskup Štefan Moyzes: „[...] *po zapravení všetkých bežných útrat z ustanovenej k tomu od výboru na bežiaci rok sumy 1/3 na vydávanie spisov a 2/3 na podporovanie a štipendia chudobných nádejoplných žiakov slov., obojeho vyznania [...]*“ Návrh vzbudil diskusiu, ozval sa Martin Hattala a predostrel ideu, aby sa spolok viac sústredil „*plodom literárnym, nežli na podporovanie žiakov a štipendiá*“.⁵⁵ Hattalova myšlienka sa ale podľa zápisnice nestretla so súhlasom a v platnosti ostal pôvodný Moyzesov koncept. Na druhý deň sa však situácia zopakovala, keď podobný návrh ako Hattala predostrel aj jeden z autorov spolkových stanov a doživotný čestný predseda Ján Francisci. Argumentoval práve znením stanov, v ktorých neboli špecifikované podrobnosti udeľovania štipendií. Celá vec sa nakoniec uzavrela kompromisom, na štipendiá pripadla každý rok istá disponibilná suma. Na rok 1864 sa definovala podpora vo výške 125 zlatých pre štyroch študentov. Už na ustanovujúcom výbore sa zadefinovalo, že uprednostňovaní budú študenti práva.⁵⁶ O možnostiach, ako získať finančnú podporu od spolku, informovali *Pešťbuddínske vedomosti*. Študenti mali poslať odôvodnené žiadosti spoločne s vysvedčeniami. Štvrté výborové zasadnutie⁵⁷ v januári 1864 vybralo nakoniec šesť uchádzačov: Jána Cebecauera,⁵⁸

53 Podľa dostupných prameňov nevieme jednoznačne povedať, prečo spolok po roku 1868 už neposkytoval štipendiá.

54 Fungovanie Výboru podrobne upravuje § 21 stanov spolku. *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s.

55 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 31.

56 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 39.

57 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 56.

58 Krátke biografické medailóny zamerané na aspekt sociálneho pôvodu, štúdia a socioekonomické zaradenie sú vypracované z viacerých zdrojov (*Slovenský biografický slovník*, *Biografický lexikón Slovenska*). Ich advokátsku kariéru som sa snažil identifikovať podľa publikácie KEREČMAN, Peter – MANÍK, Rudolf. *História advokácie na Slovensku*. Bratislava : Eurokódex, 2011 a podľa dobovej štatistiky *Magyarország Tiszti Czím- és Névtára*. Cebecauer, Ján (* 1843 – †?) pochádzal z Liptova z Kráľovej Lehoty, bol študentom na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici, kde od roku 1867 pôsobil aj ako učiteľ. Od roku 1870 pôsobil ako pedagóg na katolíckom gymnáziu v sedmohradskom meste Sibiu (Nagyszeben). Ako mladý študent a pedagóg sa prezentoval ako zapálený národovec. Po odchode do Sedmohradska sa angažoval v národnom hnutí len náznakovo, a to i napriek tomu, že bol členom Matice a prispel aj na alumneum katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom. Za pomoc pri bližšom identifikovaní ďakujem Mgr. Tomášovi Adamčíkovi, PhD.

Jozefa Holécyho,⁵⁹ Jozefa Kohúta,⁶⁰ Vendelína Kutlíka,⁶¹ Aloisa Mráza⁶² a Jozefa Strakoviča.⁶³ Podľa vyplatených peňazí⁶⁴ boli dodatočne podporení ešte dvaja študenti: Milan Trokan,⁶⁵ Samuel Zachej.⁶⁶

V prvom roku existencie spolku bol špeciálnym štipendistom Ján Nepomuk Bobula. Ten bol prítomný na augustovom valnom zhromaždení a vedel, že spolok bude študentov finančne podporovať. Bobula nečakal na zverejnenie výzvy, ale sám už v septembri 1863 napísal biskupovi Moyzesovi a žiadal o udelenie štipendia. Moyzes ho podporil z vlastných peňazí sumou 15 zlatých mesačne. Zapojil sa aj do súbehu o štipendia, ale neuspel, čo vyvolalo jeho rozhorčenie, ktoré sa skončilo prerušením kontaktov so spolkom.⁶⁷ Bobulu neradíme medzi spolkových štipendistov, keďže financie dostal priamo od biskupa. Celkovo sa o matičné štipendium už v prvom roku uchádzalo jedenásť mladých „súbežníkov“.⁶⁸ Dvoch z troch, ktorí neuspeli, sa nám nepodarilo identifikovať, keďže vedenie spolku im vrátilo všetky podklady, žiadosti a vysvedčenia.

V ďalšom roku (1865) už prišlo devätnásť žiadostí o štipendium. Podľa výborovej zápisnice bolo štipendium pridelené opäť ôsmim študentom. Polovica žiadateľov (Ján Cebecauer, Žigmund Melferber,⁶⁹ Peter Jamnický,⁷⁰ Alojz Mráz) dostala štipendium vo výške 125 zlatých, druhá polovica (Jozef Strakovič, Jozef Holécy, Milan Trokan, Samuel Zachej) bola podporená

59 Holécy, Jozef (*- †?) bol študentom práva v Pešťbudíne, neskôr pôsobil ako právnik v Liptovskom Sv. Mikuláši.

60 Kohút, Jozef (* 13. apríl 1838 – † 16. máj 1915) právo vyštudoval v Pešti a od roku 1868 pôsobil ako právnik v Turčianskom Sv. Martine. V meste bol spoločensky aktívny, hrával v spevokole, bol spoluzakladateľom dobrovoľného hasičského spolku, bol tiež členom matičného výboru.

61 Kutlík, Vendelín (* 5. apríl 1834 – † 4 jún 1906) bol synom evanjelického farára. Vyštudoval právo v Bratislave a Pešti. Pracoval v advokátskej kancelárii Michala Mudroňa, od roku 1867 mal vlastnú prax v Trnave, od roku 1874 v Bratislave. Prispieval do slovenských periodík. Za manželku mal dcéru Michala Miloslava Hodžu.

62 Mráz, Alojz (*?- †?) právo študoval v Bratislave, zomrel ešte počas štúdia v roku 1867.

63 Strakovič, Jozef (* 10 december 1840 – † 14 marec 1909) pochádzal z roľníckej rodiny. Právnické vzdelanie nadobudol v Pešti a vo Viedni. Usadil sa v Pešti, kde pôsobil ako praktikant na uhorskej kráľovskej tabuli, neskôr mal v hlavnom meste Uhorska vlastnú advokátsku firmu. Spolupracoval s Novou školou, neskôr sa však s Bobulom nepohodol. Vydával beletristický mesačník *Dunaj*.

64 Archív Matice slovenskej (ďalej A MS), fond (ďalej f.) Matica slovenská (1857) 1863 – 1875 (1912) I., sign. 201. K téme pozri aj KAČÍREK, Ľuboš. Vzťah Novej školy slovenskej k Matici slovenskej. In SEDLÁK, Imrich (ed.). *Matica slovenská v národných dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2013, s. 59 – 69.

65 Trokan, Milan (* 1844 – † 1888) pochádzal z rodiny evanjelického kňaza Jána Trokana pôsobiaceho na Myjave. Právo vyštudoval v Bratislave a ako právnik pôsobil na Myjave.

66 Zachej, Samuel (* 31. marec 1841 – † 4. február 1918) pochádzal z rodiny banského úradníka. Študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, kde sa stal Moyzesovým chránencom, na jeho odporúčanie študoval teológiu v Pešti, v rokoch 1869 – 1874 bol profesorom patronátneho gymnázia v Kláštore pod Znievom. Pôsobil aj ako zástupca riaditeľa Martinskej sporiteľne, roku 1878 sa odsťahoval do Bukurešti, kde mal vlastnú obchodnú spoločnosť.

67 A MS, f. Matica slovenská (1857) 1863 – 1875 (1912) I., sign. 194.

68 *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, č. 1, s. 56.

69 Melferber, Žigmund (* 24. december 1843 – † 19. november 1923) pochádzal z rodiny evanjelického farára. Právo vyštudoval vo Viedni. Od roku 1868 mal v Turčianskom Sv. Martine samostatnú právnickú prax, bol advokátom Kníhtlačiarско-účastinárského spolku, v rokoch 1881 – 1888 bol richtárom Martina. Pôsobil aj vo výbore spolku „*Slovenská Matica*“.

70 Jamnický, Peter (* 1840 – † 1908) študent práva v Pešti, neskôr pôsobil v Pezinku, kde mal vlastnú advokátsku kanceláriu. Často spolupracoval s bratmi Mudroňovcami. Jeho syn Otakar bol tiež právnikom.

50 zlatými. Z nich takisto ako v predchádzajúcom roku dvaja (Cebcaurer a Zachej) neboli študentmi práva. Oproti predchádzajúceho roku spolok podporil dvoch nových študentov. Pri rozdeľovaní finančných podpôr sa viedla pomerne vášnivá diskusia, ktorá mala za následok spresnenie pravidiel pri udeľovaní štipendií.⁷¹ Vypracovaním zásad udeľovania boli poverení právnici Ľudovít Thurzo Nosický a František Martinkovič. Výsledok sa dotýkal predovšetkým nasledujúcich záležitostí: „[...] sa majú raz udelené štipendiá a podpory mat. patričným mladíkom tak dlho ponechať, pokým budú sa oni takých či nemravnosťou, či nedbanlivosťou, alebo **odrodilstvom** [zvýraznil R.M.] nehodným nestali, budú ináče sami sa nezaopatria; [...] majú sa o ne povždy znovu uchádzať [...] a majú k svojim prosbopisom [...] požadované prílohy pripojiť; menovite: a) školské vysvedčenia, jako sa kde dlá zákona vydávať zvykly; b) svedectvo mravnosti a chudoby od farského úradu svojej domoviny; c) krátky svoj životopis a d) odporúčanie aspoň dvoch všeobecne známych národovcov a účastníkov na Matici.“⁷² Okrem dobrého študijného prospechu a slabej sociálnej situácii uchádzača sa dôraz kládol aj na odporúčania národovcov i na to, aby spolok nepodporoval „odrodilcov“. Ašpiranti na štipendiá začali oslovovať etablovaných národovcov zo svojho okolia a do súbehov o štipendiá posielali aj ich odporúčania. Tie boli kladné, podpísané samotnými členmi spolku, či už zo samotného vedenia (Karol Kuzmány), výboru (napr. Jozef Miloslav Hurban, Pavol Mudroň, Ján Kohút, Ján Drahotín Makovický), ale aj radovými členmi spolku z regiónov.⁷³

Zmena pravidiel profesionalizovala udeľovanie finančnej dotácie a v niektorých bodoch sa podobá dnešným podmienkam, ktoré musia žiadatelia uchádzajúci sa o štipendiá od rôznych organizácii splniť. Od roku 1866 sa zvýšil aj počet udelených štipendií, stúpil na dvanásť. No i napriek tomu dopyt stále prevyšoval ponuku. V roku 1866 sa o štipendium uchádzalo dvadsaťjeden poslucháčov škôl. V tomto roku boli financie pridelené siedmim novým študentom

71 *Letopis Matice slovenskej*, 1870, roč. 2, č. 1, s. 32.

72 *Letopis Matice slovenskej*, 1867, roč. 3-4, č. 1, s. 53.

73 Pozri viac odporúčania v archíve spolku: A MS, f. Matica slovenská (1857) 1863 – 1875 (1912) I., sign. 729 až 746.

(Anton Pavel Bulla,⁷⁴ Matúš Dula,⁷⁵ Cyril Hodža,⁷⁶ Peter Krno,⁷⁷ Miloslav Kulíšek,⁷⁸ Samuel Medvecký,⁷⁹ František Veselovský⁸⁰), dvom zostalo v nezmenenej výške (Ján Cebcaurer a Alojz Mráz), a trom sumu zvýšili na 125 zlatých (Jozef Strakovič, Milan Trokan, Samuel Zachej).⁸¹ V roku 1866 vedenie spolku udelilo štipendiá v najvyššej výške, celkovo v sume 1 275 zlatých. V nasledujúcom roku (1867) bolo udelených tiež dvanásť štipendií,⁸² no znížila sa celková suma, ktorá klesla na 1 050 zlatých.⁸³ Podporení boli dvaja (traja – ak počítame aj Ambra Pietra⁸⁴) noví študenti: Emil Zachar⁸⁵ a Baltazár Tomko⁸⁶. Rok 1868 bol posledným, keď spolok udelil finančné podpory, ktorých celková výška činila menej ako polovicu v porovnaní s rokom

74 Bulla, Anton Pavel (* 29. január 1843 – † 5. september 1873) pochádzal z remeselníckej rodiny, otec bol kováčom. Vyštudoval právo v Bratislave a neskôr pôsobil ako advokátsky koncipient a ako župný a pomocný úradník v Dolnom Kubíne. Zomrel mladý počas epidémie cholery, bezdetný. Jeho bratom bol architekt Blažej Bulla.

75 Dula, Matúš (* 28. jún 1846 – † 13. jún 1926) pochádzal z Blatnice v Turci z roľníckej, možno povedať, že národne uvedomelej rodiny, keďže otec bol členom spolku „*Slovenská Matica*“, no súčasne aj finančne zabezpečenej keďže dokázal uhradiť členský poplatok. Matúš Dula právo vyštudoval vo Viedni a pôsobil ako advokát v Martine, za manželku mal dcéru Viliama Paulinyho-Tótha. Dula bol politicky aktívny, stal sa vedúcou osobnosťou Slovenskej národnej strany a bol jedným zo signatárom *Deklarácie slovenského národa*.

76 Hodža, Cyril (* 15. september 1844 – † 27. jún 1914) bol synom evanjelického farára Michala Miloslava Hodžu. Cyril Hodža vyštudoval právo v Bratislave a vo Viedni. Od roku 1875 pôsobil ako advokát Trnave. Prispieval do viacerých slovenských novín a časopisov.

77 Krno, Peter (*?– †?) právo vyštudoval vo Viedni, pôsobil ako notár v hontianskej dedine Beluj a neskôr ako advokát vo Váci.

78 Kulíšek, Miloslav (* 4. august 1843 – † 15. apríl 1910) pochádzal z učiteľskej rodiny, právo vyštudoval v Bratislave. Bol koncipientom v právnickej kancelárii Pavla Mudroňa, neskôr mal vlastnú právnickú prax v Novom Meste nad Váhom. Kulíšek sa neskôr sám stal mecénom slovenských študentov, ktorí študovali na prelome 19. a 20. storočia na Morave a v Čechách.

79 Medvecký, Samuel (* 30. júl 1845 – † 1. júl 1896) syn evanjelického kňaza Samuela Medveckého zo Zvolenskej Slatiny. Právo vyštudoval v Pešti. Po štúdiu pôsobil ako advokát vo Zvolene. Bol prívržencom Slovenskej národnej strany, no kritizoval jej pasivitu. Bol tiež spoluzakladateľom a správcom sporiteľne vo Zvolene. Ako literát prispieval do slovenských novín a časopisov poézou i publicistikou. Aj jeho sestry sa vydali za „národovcov“. Prvá, Adela, za Jána Čajaka, neskôr za Pavla Dobšinského. Druhá, Terézia, sa vydala za Jána Vansu. Syn Samuela Medveckého Ľudovít bol tiež právnikom.

80 Veselovský, František (* 30. september 1845 – † 13. marec 1917) právo vyštudoval v Bratislave, ako advokát pôsobil v Trnave. Bol zakladateľ a správcom Trnavskej a vidieckej ľudovej banky, právnym poradcom a funkcionárom Spolku Sv. Vojtecha. Bol tiež sympatizantom Katolíckej ľudovej strany, i členom Slovenskej národnej strany. V rokoch 1901 – 1905 bol ako člen Slovenskej národnej strany poslancom Uhorského snemu za Senický volebný obvod.

81 *Letopis Matice slovenskej*, 1867, roč. 3-4, č. 1, s. 80.

82 Dvanásť štipendií bolo rozdelených trinástim štipendistom, Alojz Mráz zomrel, pričom mu bola vyplatená len polovica sumy, druhú polovicu dostal Ambro Pietor.

83 *Letopis Matice slovenskej*, 1867, roč. 3-4, č. 1, s. 120.

84 Pietor, Ambro (* 15. november 1843 – † 3. december 1906) pochádzal z remeselníckej rodiny, otec bol murárom. Právo vyštudoval vo Viedni a následne sa usadil v Turčianskom Sv. Martine. Tu pôsobil ako právnik, no aj ako redaktor *Národných novín*.

85 Zachar, Emil (* 18. január 1846 – † 15. marec 1917) pochádzal z rodiny mestského notára, právo študoval v Prešove. Viedol vlastnú právnu kanceláriu, v roku 1872 sa stal členom bansko-bystrického súdu, v roku 1904 predsedom senátu súdnej tabule, v roku 1908 predsedom senátu Uhorskej kráľovskej kúrie v Budapešti. Právnikom sa stal aj jeho syn Július.

86 Tomka, Baltazár (* 6. január 1845 – † 20. január 1889) právo študoval v Pešti, kde pôsobil aj ako revízor a zapisovateľ zápisnice Pomocnej pokladnici v Pešti. Po štúdiách sa usadil v Turčianskom Sv. Martine, kde pôsobil ako úradník a bol aktívnym členom národného hnutia.

1866, išlo o sumu 600 zlatých. Opäť boli podporení dvanásť študenti,⁸⁷ z toho piati noví: Svetozár Hurban,⁸⁸ Žigmund Hudec,⁸⁹ František Mráz,⁹⁰ Ján Karol Porubský⁹¹ a Jozef Schuster.⁹²

Celkovo vedenie spolku podporilo dvadsaťpäť študentov a udelilo im subvenciu vo výške 4 325 zlatých a 50 grajciarov. Najviac peňazí dostali Alois Mráz (437 zlatých a 50 grajciarov) a Ján Cebecauer (425 zlatých). Najmenej peňazí udelili Svetozárovi Hurbanovi a Jánovi Karolovi Porubskému, každému po 30 zlatých. Cieľavedome, rozhodnutím prvého valného zhromaždenia spolku, boli podporovaní študenti práva. Zo spomínaných dvadsiatich piatich len dvaja (Ján Cebecauer a Samuel Zachej) neštudovali právo.

Snaha slovenského národného hnutia o formovanie novej generácie právnikov siahala minimálne do začiatku 60. rokov 19. storočia. Už v *Memorande* sa požadovalo založenie právnickej akadémie so slovenským vyučovacím jazykom.⁹³ Podobne je právnická akadémia predmetom slovenskej prosby vyslovenej prostredníctvom biskupa Bosny a Sriemu Josipa Juraja Strossmayera na zasadnutí ríšskej rady. Táto akadémia mala podľa slovenského konceptu vychovávať mužov, ktorí by boli „[...] v reči slovenskej vedecky vyučení, národu slovenskému láskou oddaní a za advokátov, súdnych a politických úradníkov preň súci, ktorížto by takí úrad svoj medzi Slováckmi dľa predpisu vysokého nařízení práv a vnútra [...] náležite plniť mohli.“⁹⁴ Spolok a národné hnutie teda ašpirantov na právnické vzdelanie nepodporovali náhodne. V dôsledku značných spoločenských zmien si uvedomili, že pre národné hnutie budú v blízkej budúcnosti dôležitejší právnici než napríklad kňazi, ktorí v prvej polovici 19. storočia tvorili dominantnú zložku národného hnutia.⁹⁵ V porovnaní s inými profesiami mali právnici podstatne jednoduchšiu možnosť politického uplatnenia. Z podporených študentov boli neskôr politicky aktívni viacerí a niektorí (Vendelín Kutlík, Matúš Dula a František Veselovský) viackrát kandidovali do uhorského snemu. Uspieť sa však podarilo iba Františkovi Veselovskému v roku 1901.⁹⁶ Vyštudovaní právnici mohli rozvinúť aj vlastnú právnickú kariéru, založiť právne kancelárie a v súdnych sporoch zastupovať iných príslušníkov národného hnutia. Čo sa aj uskutočnilo, keďže slovenský nacionalizmus využíval ich nadobudnuté právne vzdelanie v súdnych sporoch,

87 *Letopis Matice slovenskej*, 1868, roč. 5, č. 1, s. 84.

88 Hurban, Svetozár (* 16. január 1847 – † 17. august 1916) bol synom evanjelického farára Jozefa Miloslava Hurbana. Právo vyštudoval v Bratislave, usadil sa v Turčianskom Sv. Martine a venoval sa predovšetkým krásnej literatúre a publicistike.

89 Hudec, Žigmund (*?– †?) právo študoval v Bratislave. Neskôr pravdepodobne pôsobil ako úradník v Balážskych Ďarmotách.

90 Mráz, František (*?– † 1871) právo vyštudoval vo Viedni a v Pešti. Následne sa usadil v Žiline a pôsobil tu ako notár, no zomrel mladý v roku 1871.

91 Porubský, Ján Karol (* 22. marec 1846 – † 9. máj 1907) právo vyštudoval v Bratislave a následne sa usadil v Trenčíne, kde mal vlastnú advokátsku prax, pričom zastával pozíciu aj v mestskej rade Trenčína a v kancelárii vojenského dôstojníka.

92 Schuster (Šuster), Jozef. (*?– †?) študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici a neskôr právo v Pešti. Odporúčanie na získanie štipendia dostal od Martina Čulena.

93 KOVÁČ 2015, s. 403.

94 BOKES, František. *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 188.

95 K tejto téme pozri viac: HUČKO 1974, s. 18-52.

96 SLÁVIK, Michal. *Slovenskí národovci do 30. októbra 1918*. Trenčín : Vojtech Čelko, 1945, s. 339-340.

ktoré mali okrem právneho hľadiska aj nacionálny podtext. Spomeňme Matúša Dulu, ktorý ako advokát viedol právny spor za obnovenie zrušeného gymnázia v Turčianskom Sv. Martine a v roku 1906 obhajoval Vavra Šrobára v známom ružomerskom procese.⁹⁷ V podobných intenciách rozvinuli svoju kariéru aj iní podporení študenti a založili si vlastné právnické kancelárie (Ján Karol Porubský, Ambro Pietor, František Veselovský, Samuel Medvecký, Miroslav Kulíšek, Peter Krno, Cyril Hodža, Peter Jamnický, Žigmund Melfelberg, Milan Trokan, Vendelín Kutlík a Jozef Kohút). Právnicki mohli pôsobiť aj v štátnej a verejnej správe, zastávať úradnícky post či už na župnej, alebo štátnej úrovni. Samotná štátna moc Uhorska bola postavená na úradníckom aparáte. Úradníci tiež patrili popri armáde a cirkvi k trojici tradičných opôr štátu a dynastie. O úradnícky post bol neustály záujem, ktorý podporovala aj primeraná vážnosť úradníka v spoločnosti. Aj napriek postupnej premene uhorskej stavovskej spoločnosti na občiansku, keď sa úradnícke funkcie stali dostupnejšie širším vrstvám spoločnosti, zostávali najvyššie posty stále vyhradené pre ľudí so šľachtickými titulmi a tomu primeraným majetkovým zázemím.⁹⁸ V poslednej tretine 19. storočia úradnícku pozíciu s pomedzi spolkových štipendistov na istý čas zastávali Ján Karol Porubský, Žigmund Hudec, František Mráz, Anton Pavel Bulla a Baltazár Tomka. V štátnej správe mohli právnicki pôsobiť aj ako sudcovia, čo sa z podporených študentov podarilo Emilovi Zacharovi a Jozefovi Strakovičovi. Prvý menovaný v tejto sfére zaznamenal značný kariérny postup a stal sa predsedom senátu Uhorskej kráľovskej kúrie v Budapešti, z čoho môžeme usudzovať, že prestal byť lojálny voči slovenskému národnému hnutiu.

Matiční štipendisti sa po štúdiách odborne aj spoločensky etablovali a presadili. Avšak nakoľko bola z pohľadu národného hnutia a spolku podpora na nich vynaložená výhodná? Vo väčšine prípadov sa investície v podobe vzdelaných a stotožnených jednotlivcov s ideami národného hnutia naplnili. Aj pre spolok to bolo v určitých, síce iba zriedkavých prípadoch výhodnou investíciou. Pretože niektorí štipendisti sa sami (alebo ich deti v 20. storočí) stali nielen členmi Maticy, ale dostali sa aj do výboru. Aktívne sa podieľali na fungovaní inštitúcie a pokračovali v napĺňaní ideí národného hnutia. Výhodou pre spolok boli študenti (päťina z podporených), ktorí už ako členovia spolku zaplatili členský poplatok. Tak sa vrátila Matici aj časť investovaných peňazí. Spolkovými výborníkmi z bývalých štipendistov, o ktorých máme záznamy, sa stali: Žigmund Melfelber, Ambro Pietor a Jozef Kohút. Avšak títo traja žili a pôsobili práve v sídle spolku, čo možno pokladať za jeden z hlavných dôvodov, prečo sa do výboru dostali. Spolok sa centralizoval do Turčianskej župy a do výboru boli vyberaní práve tí, ktorí tam žili a pôsobili. Na vrcholnú pozíciu v spolku sa po roku 1918 dostal Matúš Dula. Ako 72-ročný bol jedným z piatich predsedov spolku, aj keď ten už fungoval podľa iných stanov a pravidiel. Post predsedu bol v tomto období výsostne čestnou funkciou.

Možno teda konštatovať, že čiastočne bolo aj z pohľadu národného hnutia udeľovanie štipendií výhodnou investíciou. Niektorí z podporených študentov sa po skončení štúdií stali aktívnymi protagonistami v komunite národovcov a zaradili sa medzi národovecké elity. Nedokážeme presne identifikovať, do akej miery sa tí ktorí úplne stotožnili s ideami slovenského nacionalizmu.

97 HOLEC, Roman. *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. Martin : Matica slovenská, 1997, s. 93-94.

98 HOLEC 2004, s. 42.

Podľa dostupných zistení tu možno zaradiť týchto šesnástich: Miloslav Kulišek, Svetozár Hurban, Matúš Dula, Ambro Pietor, František Veselovský, Samuel Medvecký, Cyril Hodža, Peter Jamnický, Žigmund Melferber, Samuel Zachej, Milan Trokan, Jozef Strakovič, Karol Porubský, Vendelín Kutlík, Jozef Kohút a Baltazár Tomka.

V prípade Emila Zachara, ktorý získal významnú pozíciu v uhorskom súdnictve, možno jednoznačne povedať, že sa stotožnil s ideami uhorsko-maďarského národného hnutia.

U ďalších študentov – Žigmund Hudec, František Mráz, Anton Pavel Bulla a Baltazár Tomka sa nedá jednoznačne povedať, či sa stotožnili s ideami slovenského národného hnutia, a teda nakoľko bola investícia do nich z pohľadu spolku výhodnou, respektíve nevýhodnou.

Dôležité i zaujímavé je vedieť, z akých sociálnoekonomických vrstiev štipendisti vzišli. Avšak nie pri každom z nich bolo možné identifikovať sociálny pôvod. Podarilo sa to pri trinástich, čo predstavuje 52 %. Deväti pochádzali z rodín inteligencie, teda z rodiny evanjelického a.v. farára, dedinského učiteľa a notára. Štyria štipendisti vyšli z plebejských rodín. Títo štyria, menovite Bulla, Dula, Pietor, Strakovič dokázali svoj potenciál rozvinúť a etablovať sa v nových spoločenských vrstvách. Jozef Strakovič sa usadil v Pešti, kde pôsobil ako praktikant v Uhorskej kráľovskej tabuli. Neskôr mal v hlavnom meste Uhorska vlastnú advokátsku kanceláriu. Matúš Dula a Ambro Pietor sa usadili v Turčianskom Sv. Martine, pričom obaja mali istý čas advokátsku firmu. Druhý z nich neskôr pôsobil ako redaktor *Národných novín* a vydavateľ. Anton Pavel Bulla sa presadil ako štátny úradník pôsobiaci v Dolnom Kubíne, no nádejnú kariéru mladíka prekazila smrť. Ako vidieť na príklade Dulu, Bullu, Pietra a Strakoviča uhorské pomery v poslednej tretine 19. storočia, premena stavovskej spoločnosti na občiansku umožňovali sociálny vzrast aj ľuďom plebejského pôvodu.

V tomto období sa v prostredí Horného Uhorska vyformovalo niekoľko generácií právnických i podnikateľských rodín, ktoré boli aktívne aj v slovenskom národnom hnutí. V meste a regióne, kde žili a pôsobili, zohrávali významnú úlohu predovšetkým ako mestské elity, neraz aj ako meceni kultúrnych a politických aktivít.⁹⁹ Podobne to bolo aj s podporenými študentmi. Tí už ako otcovia svojim synom umožnili nadobudnúť vzdelanie, a to predovšetkým také, aké sami dosiahli. V niekoľkých prípadoch sa stali zakladateľmi viacgeneračných rodín právnikov. Išlo predovšetkým o rodiny Dulovcov (syn Ján právnik), Jamnických (syn Otakar právnik), Medveckých (syn Ľudovít právnik), Zacharovcov (syn Július právnik), Pietrovcov (synovia Miloš a Igor i vnuk Ivan právnici) a Kutlíkovcov (syn Vladimír právnik). Dokonca niektorí z podporených študentov (napr. Medvecký, Dula a Pietor) sa už ako zrelí muži dokázali presadiť aj v rozmáhajúcom sa finančníctve a stali sa buď zakladateľmi, alebo členmi dozorných rád bánk, čo posilnilo ich právomoci a, pravdaže, zlepšilo ich finančné zabezpečenie.

Matičné štipendia dopomohli mladým študentom doštudovať a rozbehnúť kariéru, čo následne viedlo k zvýšeniu ich spoločenského i ekonomického postavenia. Väčšinou sa presadili v regiónoch a mestách s prevahou slovenského obyvateľstva. Išlo o lokality s nižším počtom

99 HOLEC, Osobnosť a región, s. 46.

obyvateľov, a teda aj s nižšou konkurenciou, čo uľahčovalo proces ich sociálneho vzostupu. Malé mestá a malosť slovenského nacionalizmu, na čo poukázal Roman Holec, mali za následok značné rodinné prepojenie slovenských národovcov. Príkladom môžu byť mestá ako Turčiansky Sv. Martin i Liptovský Sv. Mikuláš, kde sa pracovné miesta v slovenských priemyselných podnikoch vo veľkej miere obsadzovali rodinnými príslušníkmi v zmysle „*kreslo otca bolo najvhodnejšie pre syna.*“¹⁰⁰ Do akej miery boli rodinnými väzbami prepojené aj viacgeneračné rodiny slovenských právnikov v 19. storočí, nie je dnes ešte celkom jasné.

Záver

Spolok, no predovšetkým jeho vedenie možno považovať za združenie, v ktorom sa zoskupovali a etablovali elitné vrstvy slovenskej, národne uvedomelej a angažujúcej sa spoločnosti. Nie každý, kto by sa v ňom chcel aktívne angažovať, si mohol dovoliť zaplatiť členský poplatok a aktívne sa zúčastňovať na valných a výborových zasadnutiach. Aj pri pohľade na členskú základňu spolku vidíme, že išlo o vzdelanecké vrstvy spoločnosti, ktorých sociálnoekonomické zaradenie im umožnilo doň vstúpiť. V prípade ľudí zastúpených vo výbore spolku v počiatočných rokoch môžeme povedať, že išlo o osoby celouhorského významu. V ďalších rokoch výbor spolku tvorili osoby, ktoré môžeme označiť za regionálne či mestské elity.

Nie je možné jednoznačne povedať, nakoľko boli všetci členovia spolku stotožnení s ideami slovenského národného hnutia. Ani o osobnostiach angažujúcich sa v spolku nemožno jednoznačne a zovšeobecňujúco tvrdiť, že išlo o slovenské národovecké elity. Niektorí vnímali Uhorsko ako multietnický štát, iní sa stotožnili s politikou presadzovanou uhorskými/maďarskými elitami, ktoré spájali sociálne, ekonomické i politické reformy predovšetkým s jazykovou homogenizáciou Uhorska a vstúpili do služieb uhorských/maďarských nacionálnych kruhov. V tomto prostredí sa dokázali odborne, politicky i spoločensky presadiť. Ide napríklad o Emila Zachara, ktorý ako matičný štípendista urobil strmú kariéru v uhorskej justícii. Platí to aj o členoch výboru, napríklad Bedřich Baltík sa stal evanjelickým a. v. biskupom predunajského dištriktu, a ďalší člen spolku, Arnold Ipolyi Stummer, biskupom banskobystrickej a neskôr veľkoveradínskej diecézy.

Vynaložené finančné prostriedky, predovšetkým štípendium v najvyššej výške 125 zlatých, podstatne uľahčili život a štúdium mladých mužov, no automaticky nezaručovali, že sa z mladého študenta stane príslušník elitnej vrstvy spoločnosti, ani že sa zaradí medzi národovecké elity. Druhú najvyššiu sumu peňazí spolok vyplatil Jánovi Cebecauerovi, no ten aj napriek tomu, že sa ako mladý formoval v silne národoveckom banskobystrickom prostredí, sa neskôr v Hornom Uhorsku nedokázal uplatniť a odišiel do Sedmohradska. Z diaľky sa nedokázal výrazne angažovať v národnom hnutí. Z podporených študentov sa medzi národovecké elity dotiahli predovšetkým Matúš Dula, ktorý sa stal predsedom Slovenskej národnej strany, a Svetozár Hurban, z ktorého sa stala popredná osobnosť v martinských kruhoch i plodný spisovateľ. Dvaja (Dula a Melfelber) sa dožili vzniku Československej republiky, pričom prvý vymenovaný sa stal aj signatárom *Martinskej deklarácie*.

100 HOLEC, *Osobnosť a región*, s. 47.

V štúdiu som sa pokúsil identifikovať základné prostriedky, ktoré využíval slovenský nacionalizmus v 60. rokoch 19. storočia na utváranie a reprodukovanie nových národoveckých elít. Snažil som sa identifikovať základné faktory umožňujúce sociálny vzostup neelitného obyvateľstva do radov elít a zotrvanie v tejto pozícii. V sledovanom období to bolo predovšetkým získanie vyššieho vzdelania. Slovenský nacionalizmus to podporoval formou pridelenia štipendií vybraným jednotlivcom, ktorí formou odporúčaní starších národovcov dokazovali svoju lojalitu národnému hnutiu. Národné hnutie cieľavedome podporovalo študentov práva, ktorým práve tento odbor následne umožnil rozvoj vlastnej právnej praxe i možnosť zastávania úradov, získanie finančného i sociálneho kapitálu a následne investovanie tohto kapitálu do ďalších podnikov, ako napr. vznik bankového domu a taktiež vznik viacgeneračných právnických rodín. Predkladaná štúdia je len čiastkovým pokusom o bližšie poznanie národných elít v 60. rokoch 19. storočia a ich sociálneho zloženia a pôvodu. Niektoré tvrdenia v štúdiu majú z hľadiska doterajšieho bádania platnosť pracovných hypotéz, ktoré bude potrebné ďalším výskumom overiť, potvrdiť či revidovať.

Cituj:

MOLDA, Rastislav: Stratégia vytvárania národoveckých elít v najznámejšom slovenskom spolku. In *Forum Historiae*, 2018, r. 12, č. 1, s. 44-65. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Rastislav Molda, PhD.

Stredoslovenské múzeum

Nám. SNP 3755/4A

97401 Banská Bystrica

molda@ssmuzeum.sk